

CAPIDAVA ÎN SECOLUL VI E.N.

CITEVA OBSERVAȚII PE BAZA CERCETĂRIILOR DIN SECTORUL V AL CETĂȚII

Z. COVACEF

1. *Date generale privind perioada romano-bizantină la Capidava, oferite de cercetările mai vechi.*

Primele observații privind stratigrafia Capidavei se datoresc cercetărilor efectuate de Grigore Florescu¹. Cu prilejul degajării zidului de incintă și al evacuării sedimentelor din turnuri, au fost făcute o serie de observații care au permis realizarea unei scheme generale.

Astfel, în secțiunea realizată pe latura de nord-est, în apropierea turnului de colț (nr. 2), s-a surprins următoarea stratigrafie², de sus în jos: primul strat, gros de circa 2,50 m, este format din piatră și pământ care provin din dărîmarea unei incinte construite din aceste materiale; al doilea strat, gros de circa 3,00 m, cuprindea piatră, fragmente epigrafice și sculpturale, cărămizi întregi și fragmentare și chiar fragmente de zid din cărămidă, amestecate cu moloz de mortar de var; cel de al treilea strat, cu o grosime de circa 2,00 m, era compus din pământ nisipos (provenit din moloz) în care erau amestecate fragmente de cărămizi, țigle și piatră mărunță. Acest strat era împărțit în două de o pojghiță de moloz întărit prin bătătorire, gros de 0,10 m, considerată a fi fost pavajul de deasupra dărîmăturilor. În sfîrșit, cel de-al patrulea strat, cu o grosime de circa 0,70 m, cuprindea dărîmăturile primei epoci.

Aceeași ordine și compoziție s-a constatat cu prilejul degajării dărîmăturilor din turnul nr. 1³, diferența costînd în grosimea straturilor: I — 1,00 m — 1,50 m; II — 2,50 m — 3,00 m; III — 0,70 m; IV — 0,40 m. Și dacă primul strat, prin materialul specific descoperit

¹ Gr. Florescu, R. Florescu, P. Diaconu, *Capidava. Monografie arheologică*. I. București, 1958, p. 25—72.

² Gr. Florescu, în *Capidava I*, p. 27.

³ *Idem*, p. 38—39.

aici a fost atribuit epocii feudale-timpurii⁴, iar ultimul s-a considerat ca aparținând primei epoci a castrului, pentru datarea fazelor a doua și a treia nu s-au găsit dovezi certe de datare. Doar pentru refacerea a doua a turnului, moneda de la Constantius II (324—361), care poartă titlul de AUGUSTUS⁵, descoperită în mortarul emplectonului zidului de nord-est, fixează un *terminus post quem*, după anul 337 e.n.

Caracterele tehnicii arhitectonice și constructive ale zidului de incintă l-au determinat de primul cercetător al castrului să stabilească, de asemeni, patru faze cronologice⁶. Prima fază, căreia îi aparțin rui- nele descoperite în turnul porții și un fragment de zid înglobat în temelia curtinei A⁷, a fost fixată la începutul secolului II e.n.⁸. Cea de-a doua fază, căreia îi aparțin toate curtilele până la poartă (excep- tînd reparația parentului la unele dintre ele), precum și vestigiile turnurilor 3 și 5 — considerată ca o primă refacere — a fost plasată în a doua jumătate a secolului III e.n.⁹ Faza a treia, căreia îi aparțin turnurile 1, 2, 4, 6 și 7, precum și cortina H, a fost datată în a doua jumătate a secolului IV, poate către sfîrșit¹⁰. Tehnica de lucru, cali- tatea mortarului, materialele descoperite în emplecton, au condus la observația că această fază corespunde unei a doua refaceri, executată în grabă, sub imperiul unei panici provocată de atacuri neîntrerupte. Descoperirea, în turnul 1, a trei fragmente dintr-o inscripție din timp- ul lui Constantin cel Mare, precum și a monedei de la Constantius II cu titlul de Augustus — în mortarul din emplectonul aceluiași turn — au oferit un *terminus post quem* pentru această refacere. În sfîrșit, cea de a patra fază vizează doar adaosul de deasupra curtinei H și castelul tîrziu, care ocupă un sfert din vechea incintă și a cărui cons- trucție a fost plasată în timpul lui Anastasius¹¹.

Să mai consemnăm două observații și anume că, pentru prima fază există două nivele¹², primul datînd din prima jumătate a seco-

⁴ *Ibidem*, p. 38.

⁵ Av.: Capul împăratului cu diademă, spre dreapta. CONSTANTIVS PIVS Felix AVGVSTVS. Rv.: Doi soldați față în față, cu cască pe cap, cu o mîna ținînd o lance, iar cealaltă rezemată de scut: între ei o insignă militară cu un drapel în vîrf. Pe drapel nici un semn. GLORIA EXERCITVS; în exergă SM TS. Cons- tantius devine Augustus după 337 e.n., cf. și Gr. Florescu, *op. cit.*, p. 39.

⁶ Gr. Florescu, *op. cit.*, p. 63—72.

⁷ La care adăugăm și faptul că degajarea depunerilor din intrarea în turnul 6 a condus la surprinderea, în pavaș, a unei faze mai vechi de construcție cînd deschiderea se făcea spre nord-est, nu spre est cum apare astăzi.

⁸ Gr. Florescu, *op. cit.*, p. 63, 66.

⁹ *Idem*, p. 67. S-a presupus că vechea cetate a fost dărîmată în timpul unei invazii a goților, probabil aceea din anul 248, iar refacerea trebuie plasată după această dată: „Numai după curățirea provinciilor de la Dunărea de Jos de invadatori și după instaurarea ordinei, operații ce au durat pînă la Aurelian, au putut fi reclădite lagărele militare de-a lungul Dunării”.

¹⁰ *Ibidem*, p. 64, 67—68.

¹¹ *Ibidem*, p. 64, 68—72; „Faza castelului tîrziu, construit probabil în timpul lui Anastasius și distrus poate în cursul secolului VI cînd a și fost părăsit”, (sublinierea noastră).

¹² Al. Suceveanu, în *Dacia*, NS, 13, 1969, p. 359—360.

lului II, al doilea, probabil, din prima jumătate a secolului III, nivel ce a suportat distrugerea gotilor. Cea de a doua, privind ultima fază¹³, subliniază că la scurt timp după distrugerea provocată de atacurile avaro-slavilor, în ultimii ani ai lui Mauriciu Tiberiu (600—602), a fost construită o nouă cetate care prezintă analogii cu aceea de la Chiosé Aidin, din sudul Dobrogei, ambele datate în secolul VII.

Acestea erau toate datele, certe sau presupuse logic, privind cronologia Capidavei romane și romano-bizantine.

2. Rezultate ale noilor cercetări întreprinse în interiorul cetății.

S-a considerat că cercetările de la Capidava „constituie un punct crucial atât pentru cunoașterea *limes*-ului Dunării de Jos cît, mai ales, sub raportul continuității romanității în cursul secolelor VII — X”¹⁴.

Săpăturile de la basilica din sectorul I, începute în anul 1967¹⁵, au ridicat problema stratigrafiei depunerilor romane tîrzii din interiorul cetății. Datorită sărăciei depunerilor însă, precum și distrugerii masive a acestora de către gropile locuințelor-bordei, ajunse foarte adînc în straturile romane, aceasta nu a putut fi elucidată.

Săpăturile executate în stratul roman tîrziu din sectorul V¹⁶, unde depunerile feudale timpurii au fost investigate încă din anul 1955¹⁷, au determinat noi observații care, pe baza datelor oferite de materialele rezultate în urma cercetărilor, permit stabilirea unei succesiuni de depuneri și construcții, relativ concludentă.

O succintă prezentare a principalelor rezultate ale cercetărilor din sectorul V va permite evidențierea observațiilor legate de cronologia Capidavei.

Săpăturile întreprinse în cele zece campanii¹⁸ au condus la dezvoltarea unor ansambluri de construcții: C 1 — prima încăpere de dimensiuni mari (6 m X 6,45 m), adosată cortinei G; ansamblul de încăperi C 2 — C 4, adosat aceleiași cortine, prevăzut cu instalație de *hypocaust* și C 5 — a doua încăpere de dimensiuni mari (6 m X 10 m), adosată cortinei F. În afara acestor construcții, a căror funcționalitate poate fi determinată, au mai fost descoperite o serie de ziduri ce aparțin unor ansambluri încă nedeterminate¹⁹, precum și o stradă situată în partea de nord-est a construcției C 5.

Concentrarea cercetărilor în C 5, în timpul ultimelor campanii, a permis observații detaliate care au condus, între altele, la distingerea a patru straturi de arsură, situate la diferite adîncimi. Săpătura s-a oprit la adîncimea de 1,90 m, pe un nivel care cuprinde o mare can-

¹³ Aurelian Petre, în *Dacia*, NS, 7, 196, p. 337—346.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ Rezultatele cercetării sînt încă inedite.

¹⁶ Cercetare pe care o efectuează, de la început, Z. Covacef, cooptată în colectivul de la Capidava, condus de R. Florescu, încă din 1975.

¹⁷ Gr. Florescu, R. Florescu, P. Diaconu, *Capidava I*, p. 143—151.

¹⁸ Z. Covacef, în *Materiale*, 13, Oradea, 1979, p. 175—178; eadem, în *Pontica*, 13, Constanța, 1980, p. 254—274.

¹⁹ Radu Florescu, Zaharia Covacef, *Stratigrafia Capidavei romane tîrzii și feudale timpurii*, în *Pontica*, 21, sub tipar.

titate de cărbuni și birne carbonizate; la adâncimea de 1,40 m se află un alt nivel cu pământ ars, țigle și cărămizi carbonizate, oase calcinate, ceramică arsă, lemn carbonizat și zgură metalică; la -0,95 m se află un strat gros de 7 cm în care s-au găsit bucăți de lemn carbonizat; cel mai de sus nivel de arsură se află la adâncimea de 0,85 m. Urmele atîtor incendii consecutive pot fi urmărite și pe zidurile de incintă²⁰.

Dintre vestigiile descoperite în C 5 să menționăm, în primul rînd, cele constructive. Astfel, aproximativ la jumătatea încăperii (5,70 m față de zidul *q* — zidul de sud-est) a apărut un zid intermediar, perpendicular pe incintă, care se mai păstra pe o lungime de 2,25 m, înalt de 0,90 m, avînd lățimea de 0,15 m. Zidul, lucrat din chirpici de dimensiuni mici ($25 \times 15 \times 8$ cm), era ridicat deasupra unei birne din lemn, al cărei capăt de sud-vest se sprijinea pe un capitel.

Tot la această construcție, în zidul *q*, există o intrare care, la un moment dat, a fost astupată cu chirpici²¹; înlăturînd umplutura a fost degajat pragul intrării, înalt de 0,33 m față de nivelul încăperii. Pragul este format din trei blochete de calcar cochilifer ce însumează 1,30 m lungime (corespunzînd deschiderii) și o lățime de 0,40 m—0,50 m (cît este de fapt grosimea zidului). În interiorul construcției, în apropierea intrării, se mai păstrează cîteva cărămizi din pavajul încăperii.

În partea de nord-vest a zidului de chirpic din centrul încăperii, a apărut o mare cantitate de țigle, suprapuse de lemn carbonizat și de multă arsură, apoi moloz cu arsură, indicînd modul în care s-a produs dărîmarea violentă a construcției.

În al doilea rînd, în această încăpere au fost descoperite două chiupuri — primul la nivelul pavajului din cărămizi, al doilea mai sus²² — și un bogat material ceramic — descoperit în apropierea zidului de chirpic — din rîndul căruia semnalăm: cinci amfore, două amforete, două oale-borcan, un ulcior cu corp globular, o *ampulla*, trei opaițe (de tipuri diferite) etc. Întregul material (la care ar trebui adăugate și numeroasele fragmente ceramice) a apărut într-un ansamblu de dărîmături, provocate de un puternic incendiu²³. Două dintre cele cinci amfore întregi descoperite în acest context, prezintă un interes aparte.

Prima dintre aceste amfore aparține unui tip mai rar. Fragmente de amfore ce se înscriu acestui tip au fost descoperite la Tomis, la Edificiul roman cu mozaic²⁴, precum și la Histria unde au apărut pe

²⁰ Z. Covacef, în *Pontica*, 13, p. 266.

²¹ În același mod a fost astupată și deschiderea care se afla în zidul „a” al construcției C 1.

²² Aceeași situație — *dolia* la nivele diferite — s-a întîlnit la Histria în zona cuprinsă între turnurile D—E și în sectorul Templu, cf. A. Petre, *op. cit.*, p. 328, nota 41.

²³ Z. Covacef, *Contribuții referitoare la distrugerea Capidavei în sec. VI*, comunicare prezentată la sesiunea Muzeului de istorie națională și arheologie Constanța, octombrie 1980.

²⁴ Inedite.

nivel de secol VI e.n.²⁵ Amfora de la Capidava — singura întreagă — are corp sferoidal, fund rotund, este fără gît și are buza îngroșată; este lucrată din pastă de culoare gălbuie. Pe umăr sînt două urechiușe-apucători. Dimensiuni: $I = 0,40$ m D. max. = $0,335$ m, D. Gură = $0,08$ m. În zona tortițelor este realizată o bandă de striuri foarte fine, iar pe corp este decorată cu caneluri profunde. Incendiul, în mijlocul căruia s-a aflat amfora, a lăsat pe corp mai multe pete roșii.

Cea de a doua amforă este interesantă nu atît prin forma sa cît, mai ales, datorită modului în care a fost găsită. Ca formă, tipul este destul de cunoscut și răspîndit în secolele VI—VII e.n.²⁶: corpul ovoïdal, cu fundul rotund, are ca decor briuri în relief, orizontale, distanțate. Dimensiunile: $I = 0,51$ m; D. max. : = $0,22$ m; D gură = $0,065$ m. După poziția și contextul în care a fost descoperită se pare că amfora a stat în chiar inima incendiului. Vasul este ars intens, motiv pentru care a și crăpat în mai multe locuri, iar pe corp se afla o monedă din bronz care, din cauza temperaturii ridicate, se lipise de amforă. Moneda curățată s-a dovedit a fi o piesă, în valoare de 40 nummia, de la Justinian din anii 541/542²⁷. Am considerat, încă de la început, descoperirea remarcabilă, în primul rînd pentru că ne oferă un *terminus post quem* pentru incendierea cetății la acest nivel²⁸.

Luînd în discuție și celelalte monede descoperite pînă acum²⁹ în această încăpere, respectiv o monedă, în valoare de 20 nummia, de la Justinian din anii 546/547, o alta, în valoare de 40 nummia, de la Justin II din anii 568/569 (apărute la adîncimea de 1,40 m, deci pe al doilea strat de arsură) și a treia, în valoare de 20 nummia, tot de la Justin II, dar din anii 572/573, găsită la adîncimea de 0,80 m, pe zidul „q” al construcției C 5 (deci pe ultimul strat de arsură), observăm că între 542—573, cetatea a fost marcată de pirjoluri consecutive, cărora le-au urmat refaceri de mai mică sau mai mare amploare.

Date deosebit de importante pentru cronologia cetății sînt oferite de cercetările efectuate pe strada adiacentă construcției C 5 (în partea de nord-est a acesteia). Orientată nord-est — sud-vest strada, cercetată pe o lungime de 10 m, are lățimea de 2 m. În mijlocul ei a fost descoperit un canal cu lățimea cuprinsă între 0,75—1,00 m și adînc de

²⁵ Histria. Monografie arheologică. 1, București, 1954, p. 458, tipul nr. 5, fig. 385.

²⁶ Amforele aparținînd acestui tip au o mare arie de răspîndire atît în bazinul pontic, cît și în cel egeean. Cf. H. S. Robison, *The Roman Pottery*, în *The Athenian Agora*, V, 1959, p. 115, M 333, datează acest tip în sec. VI—VII e.n.; C. Scorpan, în *Pontica*, 8, 1975, p. 274, pl. III/5—8, X/3—6; A. Rădulescu, în *Pontica*, 9, 1976, p. 109, pl. XI/2—2a; Andrei Opaiț, în *Peuce*, 9, p. 319, pl. XIV/5—6, XV/1—5 etc.

²⁷ Pentru determinările numismatice, mulțumim colegei Antoneta Vertan, care le-a realizat.

²⁸ Z. Covacef, *Contribuții referitoare la distrugerea Capidavei în sec. VI*, Nivelul pe care au fost descoperite amforele constituie primul strat de arsură, situat la adîncimea de 1,90 m.

²⁹ Din această încăpere mai sînt de degajat circa 4 m³ de depuneri, în colțul de nord.

0,55 m (față de nivelul străzii). Cercetarea a fost extinsă spre sud-vest din dorința de a dezveli strada și canalul pe toată lungimea lor, deși locuințele-bordei de epocă feudal-timpurie (nr. 1, 2, 3, 9) au distrus vestigiile romano-bizantine.

Cercetarea amănunțită a condus, pe de-o parte la descoperirea a numeroase materiale arheologice, majoritatea fragmentare: opaite (peste 50), pahare din sticlă (cca 30), fusaiole, fibule, o pensetă, un ac, o cheie, numeroase monede etc., pe de altă parte, la determinarea sistemului constructiv al canalului. Pereții acestuia sînt construiți din pietre prinse cu pămînt; aceeași amenajare o are și nivelul străzii, acolo unde s-a păstrat.

Construcțiile feudale-timpurii au afectat nu numai strada ci și canalul; astfel, peretele dinspre nord-vest al acestuia este vizibil împins și înclinat spre interior, fapt ce a determinat o ușoară îngustare a canalului, iar în dreptul colțului de vest al construcției C 5 a fost surprinsă o distrugere și o surpare masivă a acestuia. Înlăturarea dărîmăturilor a condus la descoperirea unui alt canal, orientat nord-sud, lat doar de 0,30 m, situat la adîncimea de 0,75 m față de nivelul străzii. Canalul „b” este lucrat mai îngrijit, în sensul că este construit din cărămizi prinse cu mortar. Partea superioară a acestui canal („b”) poate fi urmărită pe fundul canalului „a”, pe sub care trece. În locul în care este spart a fost descoperită o monedă de la Valentinian I sau Valens (din anii 367—375), lipită pe pavajul din cărămidă, iar în canal o altă monedă de la Valentinian II sau Arcadius, de tipul SALUS REI-PUBLICAE, din anii 388—392. Spre sud canalul „b” trece pe sub un pavaj din piatră (spart în două locuri), care poate fi de la o curte interioară.

Se naște întrebarea dacă cel de al doilea canal, „b”, constituie o fază mai veche, sau a funcționat concomitent cu primul. Diferența de nivel dintre ele, de 0,20 m, ar putea sugera faze succesive de funcționare. Orientarea diferită: NE — SV — primul, N — S — al doilea, poate indica însă și o contemporaneitate. Spre aceeași concluzie ne conduce și analiza monedelor descoperite în canalul „a”: patru — ilizibile — datate în secolul IV și, respectiv, la sfîrșitul secolului IV — începutul secolului V, și alte două atribuite lui Constantius II (anii 355—361). Deci, este foarte posibil ca cele două canale să fi fost contemporane, cel de al doilea („b”) deservind, probabil, una sau mai multe clădiri situate înspre partea de sud a construcției C5. Se poate lua în considerație și faptul că, la un moment dat, colmatarea unuia a determinat construirea celui alt. Prima variantă însă, de contemporaneitate, pare mai verosimilă³⁰, avînd în vedere faptul că primul, canalul „a”, este un canal stradal.

În paramenții curtinelor B, C, D, F, aparținînd celei de a doua refaceri³¹, plasată în a doua jumătate a secolului IV, apar, la circa

³⁰ Situație similară apare la Tomis, în cartierul antic din Parcul Catedralei, cf. A. Rădulescu, C. Scorpan, în *Pontica*, 8, 1975, p. 19—23.

³¹ Gr. Florescu, în *Capidava I*, p. 41 și urm.

2,00 m de la soclu, jgheaburi de scurgere, cel din curcina F fiind construit din cărămidă prinsă cu mortar. Făcînd o serie de observații și măsurători între gura de canal din curcina F și cele două canale din sectorul V, s-a constatat o bună concordanță între aceasta și canalul „b“, ca orientare, cotă și sistem constructiv. Rămîne ca după degajarea celor circa 5 m³ de depuneri și dărîmături aflate deasupra străzii, lîngă zidul de incintă, să se lămurească pe deplin problema canalelor și a concordanței cu gura de canal din curcina F.

Într-un alt punct al sectorului s-a urmărit lămurirea raportului dintre zidul „c“ (din piatră legată cu pămînt) și zidul „b“ (realizat în *opus mixtum*), aparținînd construcției C1. Pentru aceasta a trebuit să fie desființat murtorul lăsat între bordeiele săpate în campania din 1955, murtor care suprapunea intersecția celor două ziduri.

Înlăturarea depunerilor, care proveneau atît din dărîmături romano-bizantine cît și feudale-timpurii, a condus la descoperirea a două bordeie, construite unul în interiorul celuilalt, cu zidurile realizate dintr-un singur rînd de pietre. Zidul de sud este comun ambelor construcții — pe o distanță de 1,50 m. Între zidurile dinspre nord ale bordeielor a fost descoperită o oală cu corp globular, gură largă, prevăzută cu două torți, databilă în epoca romano-bizantină ³².

Relația dintre cele două bordeie, precum și raportul dintre ele și construcțiile feudale-timpurii înconjurătoare, va putea fi lămurită abia în cercetările viitoare. Iar problema legăturii dintre zidurile „a“ și „c“, aparținînd construcției C1, se va rezolva, de asemeni, după ce va fi încheiată cercetarea bordeielor. Pe baza datelor din teren însă, putem avansa ipoteza că bordeiul mai mic, care a fost cercetat pînă la podina lutuită și în interiorul căruia au fost descoperite materiale databile în epoca feudal-timpurie, a suprapus — parțial — o construcție romano-bizantină, de la care a preluat unul din ziduri ³³.

Construcțiile diferite și numeroasele ziduri izolate — executate în tehnici diferite — care au apărut în decursul celor zece campanii de cercetări efectuate în sectorul V al cetății Capidava, straturile succesive de incendii, evidențiază mai multe nivele pentru perioada romano-bizantină. Pentru aceasta sînt de luat în considerare și descoperirile monetare.

Un prim nivel, cu două faze distincte — despre care informația stratigrafică este încă sumară, datorită faptului că săpătura nu a epuizat depunerile corespunzătoare — este caracterizat de zidurile din piatră și cărămidă, cu mortar din var. Corespunde fazei de început a perioadei romane tîrzii și poate fi datat, atît prin analogii cu situații stratigrafice

³² Două vase de același tip au fost descoperite în construcția C 5, lîngă zidul din chirpic aflat la mijlocul încăperii. Inedite.

³³ Dovadă și vasul descoperit în exteriorul bordeiului cercetat, dar în interiorul celeilalte construcții.

de la Histria și Adamclisi, cit și prin materialele arheologice descoperite, la începutul secolului IV e.n.³⁴

Un al doilea nivel este caracterizat de construcțiile cu ziduri de piatră legată cu pământ — cele care se află la nivelul substrucției complexului cu hypocaust. Se constată o schimbare de plan prin folosirea parțială a zidurilor mai vechi (cu mortar de var), precum și subîmpărțirea vechilor spații cu ziduri din piatră cu pământ (de exemplu, zidul „c” de la încăperea C1 și parte din zidul „q” al construcției C5). Și în acest nivel se disting două faze, cea de-a doua consistind din ziduri adăugate sau intersectate³⁵. Acestui nivel, ce poate fi datat în a doua jumătate a secolului IV, îi aparține și sistemul de canale³⁶.

În sfârșit, un al treilea nivel este caracterizat de construcțiile realizate din ziduri din piatră cu mortar de var și praf de cărămidă. Acestui nivel îi aparține ansamblul C2 — C4³⁷ și reparațiile efectuate la construcțiile C1 și C5³⁸.

La acest nivel — aparținând secolului VI — se constată însă mai multe faze, caracterizate de straturile succesive de arsură cauzate de incendii puternice, cărora le-au urmat, evident, reparații mai mult sau mai puțin sesizabile. Cel mai bine a putut fi urmărită această situație în construcția C5.

La adâncimea de 1,90 m a fost descoperit un puternic strat de arsură, cu dovezi materiale incontestabile ale momentului în care s-a petrecut dezastrul; este vorba, în primul rând, de moneda de la Justinian din anii 541/542, care se afla lipită pe una din cele cinci amfore descoperite în centrul incendiului. În al doilea rând sînt de luat în considerație tipurile de materiale ceramice descoperite pe acest nivel. Anul 541/542 poate fi considerat ca momentul primei zguduiri, cu urmări grave, a Capidavei. Urmează reparațiile. La adâncimea de 1,40 m,

³⁴ În construcția C1, la gura chipului a fost descoperită o monedă de la Philip Arabul (244—248), iar în dărîmăturile de deasupra zidului „a” — o monedă de la Constans (337—345); în construcția C5, în mortarul zidului „q”, la adâncimea de 0,95 m, a apărut o monedă de la Geta (210—212), tot aici (la adâncimea de 0,15 m) a apărut o monedă de la Claudiu II (268—269) și o alta (la —0,80 m) de la Constantin (326—330).

³⁵ În dărîmăturile de lângă zidul „a” al construcției C1 a fost descoperită o monedă de la Valens (364—375), iar deasupra zidurilor intersectate, aflate la nivelul substrucției ansamblului C2 — C4, au fost descoperite trei monede de la Constans (337—341) și una de la Constantius II (351—361).

³⁶ În canalul „a” au fost descoperite două monede de la Constantius II (355—361) și încă patru, ilizibile, datate în aceeași perioadă; în canalul „b” au fost descoperite o monedă de la Valentinian I sau Valens (367—375) și o alta de la Valentinian II sau Arcadius (388—392).

³⁷ Monedele descoperite aici sînt de la sfîrșitul secolului IV — începutul secolului V: pe zidul *hypocaustului* — o monedă de la sfîrșitul secolului IV; lângă *hypocaust* — o alta de la Theodosius I (395—408), iar în *prae-furnium* — o monedă de la Arcadius (383—392).

³⁸ Este vorba de astuparea intrărilor, fapt ce s-a constatat și în alte centre, de exemplu la Dinogetia, cf. Al. Barnea, *Cetatea Dinogetia*, comunicare prezentată la colocviul secției greco-romane a Institutului de arheologie, 13—14 octombrie 1989.

în umplutura de chirpic a zidului „q” a fost descoperită o altă monedă de la Justinian, din anii 549/550. La aceeași adâncime, în interiorul încăperii, pe al doilea nivel de arsură, a apărut o monedă de la Justin II, din anii 568/569. În sfârșit, o ultimă descoperire monetară, concludentă, s-a făcut pe zidul „q” al aceleiași construcții C5 : o piesă de la Justin II din anii 572/572. O monedă identică a fost descoperită și în dărâmurile din construcția C1, în apropierea zidului „a”.

Pe baza acestor date se poate considera astăzi că cetatea Capidava nu a făcut excepție ci a avut parte de aceeași soartă ca și celelalte așezări ale Dobrogei romano-bizantine, care au suferit distrugeri violente începând de la mijlocul secolului VI e.n., cauzate de incursiunile kutrigurilor, aliați cu bulgarii și slavii, iar mai târziu, spre sfârșitul secolului și începutul secolului următor, au urmat raidurile avaro-slavilor³⁹. Astfel, la Dinogetia, un strat masiv de arsură atestă marea lovitură primită de cetate la sfârșitul domniei lui Justinian⁴⁰. În sectorul central al Histriei, pe un nivel datat între 527—544⁴¹, se constată deasemeni un sfârșit violent cauzat de un incendiu puternic.

Pe baza descoperirilor de pînă acum⁴² din secolul V al Capidavei trebuie să considerăm că cetatea a intrat în aria distrugerilor violente de la mijlocul secolului VI, a fost refăcută într-o oarecare măsură atît în timpul lui Justinian⁴³, cît și în timpul lui Justin II, avînd apoi de suportat invaziile pustiitoare din a doua jumătate a secolului VI.

Datorită importanței stațiunii militare de aici, care avea sarcina supravegherii unui însemnat nod de trecere peste Dunăre, cetatea nu a putut fi părăsită ci — după trecerea pericolului — refăcută. Dar rănile provocate de neîntreruptele atacuri care au durat mai bine de jumătate de secol, au fost prea mari și nu mai existau suficiente forțe — nici materiale, nici umane — pentru o refacere integrală a cetății, motiv pentru care se vor limita la întărirea unui sfert din fosta incintă, spațiu suficient pentru a adăposti un corp de trupă. Și, credem că nu gresim dacă plasăm ridicarea castelului târziu la începutul secolului VII e.n.⁴⁴. În jurul castelului, în cadrul incintei mari a cetății

³⁹ *Histria*, I, p. 63 : „În 587, întreaga Dobrogea a fost trecută prin focul invaziei Avarilor”. Și dacă în 599 se înregistrează ultimul atac al acestora, care asediau Tomisul, nu credem că în intervalul celor 12 ani atacurile avarilor, aliați cu slavii, să nu fi afectat și Capidava, căreia (ca și altor cetăți) nu-i trebuia prea mult spre a primi lovitura de grație. Prea multe și succesive au fost năvălirile din a doua jumătate a secolului VI, pentru a le permite cetăților răgazul necesar unor reparații solide. Cf., pentru atacurile avaro-slavilor, R. Vulpe, I. Barnea, *DID*, II, București, 1968, p. 433—434.

⁴⁰ I. Barnea, în *Dacia*, NS, 10, 1966, p. 237—259.

⁴¹ Al. Suceveanu, C. Scorpan, în *Pontica*, 4, 1971, p. 167.

⁴² Se impune mențiunea că sectorul V este cercetat abia pe jumătate, iar date mai concludente privind perioada romano-bizantină au început să apară în ultimele campanii.

⁴³ I. Barnea, în *DID*, II, p. 420—429.

⁴⁴ Cf. observația lui A. Petre, *op. cit.*, p. 337—346.

de odinioară, presupunem că s-a mutat aşezarea civilă. Probabil acestei faze i-a aparţinut construcţia în interiorul căreia a fost descoperit bordeiul care-i preluase unul din ziduri⁴⁵. Se pare că noile construcţii, ale aşezării civile adunate în jurul castrului, ridicate pe dărîmăturile construcţiilor din etapa anterioară, sînt mai simple, prefigurîndu-le pe cele din perioada feudal-timpurie.

QUELQUES OBSERVATIONS A LA BASE DES RECHERCHES DU SECTEUR V DE LA CITÉ

Résumé

Z. COVACEF

L'auteur passe en revue, premièrement, les conclusions des anciennes recherches en ce qui concerne la période romano-byzantine de la cité Capidava. Après une succincte présentation des actuelles recherches du secteur V. de la cité, l'auteur expose ses propres conclusions.

À la base des anciennes recherches, exécutées, ce temps là, seulement à l'extérieur de l'enceinte et consistent en dégagement des débris le long des murailles et des tours, on a conclu que la cité a été détruite sous Anastasius et, en même temps, on a construit le petit castellum — qui occupe un quart de l'ancienne enceinte. Au cours du VIe siècle de n.è. ce dernier bastion a été détruit et la cité fut abandonnée.

Mais les récentes recherches du secteur V apportent des nouvelles données qui changent la chronologie de la cité. Les constructions découvertes dans ce secteur, les couches successives de brûlure, les matériaux archéologiques et les découvertes monétaires, ont conduit vers la conclusion que sous Justin II la cité gardait encore ses vieilles dimensions. Le petit castellum a été érigé, probablement, au commencement du VIIe siècle de n.è. Entre les murailles de la vieille enceinte et tout près du camp militaire, lui-même des dimensions réduites, le village voisin qui s'est réfugié ici pour être en sûreté, continuait sa vie modeste.

⁴⁵ Supra, nota 33.